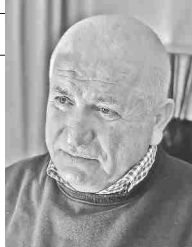

ПРИЧА „ДНЕВНИКА”

Патак из Белобрешке

Славомир Гвозденовић

Имао сам чудо од патка. Да не поверујеш, испричао ми је мој комшија Душан Чова. Голубачка тврђава ми га излегла! Био је велика душа. А које је тај перје носио. Која су стада за њим марширала. Оволика. И какве је утве слао у облаке. Љуљала се авлија, обале се тресле. Ударао је лепрш узврелој отели. Вода је на Дунаву врела, у ковитлаце се плела. Ма шта има ту да се наклапа. Цела је историја наших несрећних подрума ту могла да стане. А којим смо га зрном из помаме дозивали, враћали у добру вољу. И каква нам је паковао јаја. Звали смо га Црвени Кмет, јер тај је харамбаша кметовао по нашим авлијама, сокацима и вашарима. Са теретом Атлантиде у крилима и златном кљууну шепурио се у инат целом свету. На мом је рамену ноћио одвојен од шарених јага, гусана и плована из овог села и овог краја.

Када би падала ноћ он се гнездио на моје раме, између две кости. Ту би ноћио и ту би му било најтоплије. Потаман. Тада бих, у истом трену, испод перфидног капута вади стари монокл и пажљиво га отварао да не покварим слику о његовом животу. А Патак, тај препредењак, умео је са животом. Уместо сна исправљао је непријатељске заклетве о освети, на коњу, на пању.

И не знајући, зарезима оштрио стршљене оловке. Јунак један! Обарао је јутарњег сокола над дунавским острвима. Радећи свој посао, водио је рачуна о целом свету, над очевиним палећим брзе потоке. Рекао би човек: време. Непролазну сламу опустошених ливада и новчаника премештао је са једног краја на други крај ове нечувене приче.

Мислио је, скривен и тужан, на крстаче наше слободе, на оне који нису никад досањали свој пусти сан о препливавању велике воде и свему што их иза ноћи чека. Да се најзад избаве ове недођије. Али, како то обично у животу бива, све се другачије дешавало, па је наш Патак, уз своју, пртио на јуначкој грбачи и њихову злу судбину.

О његовим неделима ударили су на велика звона, о празницима и другим данима. А он постајао још већа напаст, целом селу.

Домаћице би, без стида и срама, дрешиле кецеље, легале на земљу, подизале сукње, развезивале катанце, божемипрости, кошуље и канице за плакање. Кидале учкур, у свилен гајтан плеле. Отварале кокошарнике, неосвојиве тврђаве. Бесиле су напасника, падале у магарећи врисак. Колико су га само пута у сну немилосрдно клале. Пред зору би га брзо враћале из смакнута. Било им га је жао.

Када би се господин Он заљуљао из Горње Мале, лисци су се и лисице склањали у три суседна села. Општина би се узнемирила, препредење мачке у ноћ грабиле, све заједно са бировима. Без пасоша и партијске књижице бежале преко пуне границе.

А какво је тај срце имао. И коју је чежњу у срцу носио. Могле су напредне учитељке, хуље, лопови и доушници, промашени пионири, у њу да стану, од ње да доручкују. И да остане за благослов у Скупштини. Све су, и још пуно тога, могле да забележе општинске власти и да склоне на сигурном, за недајбоже.

А каква је само крила имао! То је било његово светло оружје. Штит непобедан! Када би их у Белобрешки раширио, хладовина би падала на Велико Градиште. И мало даље, у још три округа. Са њим је живот био узбудљив, никада миран. Био је просто лепши.

Али једне године, у августу, о Преображењу, када се мењају грочје, биље и траве, наш се Голуб једноставно изгубио као што је и дошао. У маглу велике реке, која је вековима љуљала људе и тајне покрај безимених крстова. И никад га више нисмо ни видели, ни чули. То мутило које нам је бугњевима ловило звезде. Само кад би се веселе чамције извезле у воду, испод Калиновца, ведрећи живини у двама државама, трубе би затрубиле велику жалост. А аласи, те добре старе другарчине, само би тада запевале своју песму ником знану, само тада: Биће меса! Биће меса!

Док ти ово причам, једва је шапутао мој добри комшија Душан Чова, осећам како ми се два златна крила склапају око очију. И видим како му само кљун вири из неодољиве ведрине, коју сви ми, једнако, са леве и десне обале, волимо, пратимо, певамо, плачемо и бранимо. Од излога Голубачке тврђаве, и Великог Градишта, и Рама. Из којих се мој сан показује целом свету, носећи у недоглед, до невиђеног мора причу о нашем селу и његовом Патку. ■

ИНТЕРВЈУ: МРЉАН БАЈИЋ, ВАЈАР, ДОПИСНИ ЧЛАН САНУ

Разноврсност живота скулптуре

Новина нове сталне поставке Галерије Матице српске је модул у потпуности посвећен српској скулптури – *Скулптофилија*, коме је посвећена цела сала на међустрату здања ГМС. Изузетно важну улогу у обликовању тог модула имао је дописни члан САНУ Мрђан Бајић, један од најпризнатијих српских вајара, који је заједно са кустосима ГМС учествовао у одабиру и у начину презентације вајарских дела.

– Било је веома лако направити ову изложбу. Уз искуство на том пољу, постојало је и много важније: имао сам као партнера Галерију Матице српске, институцију која веома озбиљно функционише у свим доменима, што је у нашим приликама ретко, и изванредне сараднике у кустосима Луки Кулићу и Станислави Миндић. На крају смо педантно и прецизно сваком од одабраних радова дали његову позицију у простору, *очиште* – како би то рекла Олга Јеврић. Уз дизајн изложбе који јесте присутан, али, надам се, без икакве претенциозности, односно он није у првом плану, што се често дешава. И добили смо *Скулптофилију*, која показује скулптуру од интимне забелешке до доминантног бронзаног дела какав је Меркур Ђорђа Јовановића. Дакле, ова изложба покушава да из постојећег фондуса, са неким малим допунима, покаже свеколику разноврсност живота и опсега скулптуре.

● **Шта је било полазиште ове „поставке упоставци”?**

– Циљ је био да ту колекцију која се оформљавала, понекад плански понекад игром случаја кроз дуги период, на неки начин, покушамо да учинимо прегледном у свим њеним аспектима. Стога у драматургији изложбе имамо почетак са монитором посредством којег можете да заварите у атеље Ђорђа Јовановића као траг нових технолошких могућности. Онда имамо извадак из депоа у којем се заиста уљудно и квалитетно, по свим музејским правилима, радови чувају да потрају као запис о добу о коме ће моћи да сведоче. О староегипатској цивилизацији највише знамо управо по сачуваним скулптурама јер оне су у то време биле и театар, и новине, и трагови верованја о загробном животу... У следећем кораку стижемо до одељка о портрету, будући да је портрет био доминантна тема скулптуре, произашла из потребе да се лик човека сачува мимо његовог животног трајања; при томе су портрети груписани да их морфолошки и стилски поредите пратећи ток од академског реализма 19. века до *Ступице* Ане Бешлић, који је асоцијативна форма...

● **Због чега су посебно поглавље *Скулптофилије* управо дела жена-вајарки?**

– Било је потребно да евидентирамо ту „нову” женску професију, пошто је вајарство раније било доминантно мушка професија ограничена митским принципом снаге потребном за реализацију у каму и бронзи. Средином 20. века појављују се, кроз нове еманципаторске процесе али и захваљујући новим технологијама, изузетно важне ауторке, као што су Вида Јоцић, Олга Јанчић и Олга Јеврић, које праве велике опусе, доносили нове садржаје, нови третман форме и другачији епител скулптуре. И такав утицај се распростире на цело поље скулптуре кроз употребу нових материјала, новим тематикама, ауторској самореклацији и менја разумевање скулпторског чина. О томе сведочи и изванредан акт Радмиле Граовац, који маркира промену у третирању фигуре – још једној од великих тема из деветнаестовековног наслеђа – које се током двадесетог века модернизмом јако променила. Иначе, недостатак ове изложбе је што нисмо успели да од Куће легата добијемо један велики комад Олге Јеврић, по мени доминантне уметнице 20. века у сваком смислу, којој је била намењена централна позиција на изложби. Такође, нажалост, нисмо успели да позајмимо документацију о перформансу Богданке Познановић

● **Занимљив је и даљи пут поставке – од Ђорђа Јовановића до Раше Тодосијевића?**

– Више тог увода урамамо у део где су индивидуалне величине и изузетни радови, блистави комади

које ГМС има у колекцији: Матија Вуковић, Војин Бакић, Ристо Стијовић која свака носи ауру малог ремек дела које нам исијава ауторско сведочанство. У центру је први наш академски вајар образован и на великим иностраним академијама – Ђорђе Јовановић, са веома дугом и успешном каријером, чије скулптуре су релевантне на више нивоа, те превазилазе и полазиште у којем су настале и локални амбијент. Уз неколико сјајних актова и фигура, за ову прилику изливен је, по гипсном одливку, његов Меркур. Будући да је ово дело иницијално намењено отвореном простору, да стоји на врху зграде, у оквиру *Скулптофилије* оно је постављено тако да га при уласку можете да видите и у „висини очију”, али и из доњег ракурса, дакле онако како је то аутор и предвидео. А као својеврстан пандан у историјском развоју, али и у уметничком значају за ново доба, имамо актуелну аквизицију Галерије Матице српске – један од фундаменталних радова најзначајнијег уметника нашег доба – Раше Тодосијевића. Тај рад је за ову изложбу јако значајан јер показује да скулптура може да у своје поље апсорбује све што је тродимензионално: имате готов објекат, текстуални испис и инсталациону ситуацију као приказ сада већ одавном апсорбованих језичких кодова у пољу скулптуре.

● **Финале *Скулптофилије* на неки начин проблематизује питање скулптуре у простору данас?**

– На излазу изложбе су три макете, од којих су две директно реализоване, Мештровић и Аугустинчић, као сведочанство о томе како су претходне епохе остављало трага о својим убеђењима и веровањима, да их данас, ми савременици, читамо са прихватањем или са неслагањем али свакако са поруком која је стигла и до нас. У том смислу *Скулптофилија* на неки начин хтела да буде и педагошка и подстицајна: верујемо да модерна скулптура и савремена уметност треба да добију видљиво место у градском ткиву. Зато се поставка у ГМС и завршава празним новосадским трговима, где би уметничке интервенције биле итекако добро дошле, и то уметничке интервенције изговорене данашњим скулпторско уметничким кодовима. Јер погледајте: претходне епохе нису говориле латинским или старословенским – већ су звале Солдатовића и Војина Бакића да у њихово име изговоре своју мисао доносиће скулпторски језик који је аутентичан, а истовремено специфично укоренjen у тадашње време. Тако би требало да и данашње време настани уметношћу своје градске просторе за садашње становнике да се споре, уживају или размишљају и преиспитују, а за будуће генерације да добију поруку из њихове прошлости да смо ми данас у нешто веровали или се колебали. Јер ми ћемо тада бити њихова традиција. Такво одсуство апдејтованих уметнички интервенција није никаква специјалност Новог Сада већ је распрострањена последица небриге овдашњих политичких и економских елита, које су оријентисане само ка сопственим брзим агендама и интересима, још увек без капацитета да размишљају еманципаторски.

Мирослав Стајић

НОВИ ЧАСОПИСИ

Летопис Матице српске
(Матица српска)

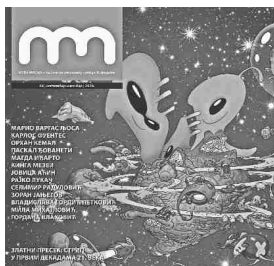
У октобарском броју најстаријег живог часописа у Европи (год. 200, књ. 514, св. 4) у сталној рубрици „Поезија и Проза“ објављени су прилози Драгана Јовановића Данилова, Милана Мицића, Милана Тодорова, Луне Градиншћак и Вање Ковачевић, те превод прозе Маргарите Симоњан. Рубрика „Есеји“ доноси текстове Стевана Јовићевића о Бранимиру Шћепановићу, Тамаре Бабић о Иви Андрићу и Исидоре Ане Стамболић о српским средњовековним апокрифима. Тема рубрике „Сведочанства“ је књижевна дело Драгана Јовановића Данилова кроз текстове Јане Алексић, Владимира Б. Перифа, Бисерке Рајчић и Венка Андоновског. Стална рубрика „Критика“ прати актуелну књижевну продукцију, а у овом броју текстове потписују: Александра Стевановић, Ленка Настасић, Нина Стокић, Анђелко Анушић, Дуња Керац и Јелена Маришевић Балаћ. У рубрици „Из света“, Предраг Шапоња прати актуелна дешавања на светској књижевној и културној сцени.

Нова мисао

(Културни центар Војводине „Милош Црњански“)

У најновијем, јесењем издању „Нове мисли“ за септембар-октобар читаоце очекују чак два темата: један обимнији, посвећен „деветој уметности“ тј. стрипу, и један мини-тема који доноси текстове писаца из хиспаноамеричке књижевности. Темат о стрипу је, по речима приређивача Ђорђа Писарева, покушао да одговори на питање шта се све то дешавало у овој врсти уметности у првим деценијама 21. века, залазећи како у хронологију развоја љубави према овој врсти уметности, тако и сецирајући актуелно стање, уз напомену да „неколико текстова аутора различитог профила, другачије тематике и поетике, нити ће дати коначан одговор, нити на то претендују, али у њиховом златном пресеку можда се крије бар наговештај истине“. Други (мини) темат, посвећен увек изазовној, провокативној и квалитетној хиспаноамеричкој књижевности, Ђорђе Писарев описује као „дајцестирани круг писаца (и прозних странаца) који су били шок 'годинама раније', када смо у једном величанственом трену доживели откровење готово потпуно непознате књижевности (и писаца), а који су за нас, читаоце, значили и колико у своје време откриће нових зачина и нових континентата, не баш Пут свиле, али сигурно Пут открића новог читалачког задовољства.“

Домети

(Библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор)

Јубиларни број „Домета“ посвећен је периодици и књижевној критици, а на питања уредништва часописа одговарали су појединци који се баве критиком, есеистиком и уредничким и другим радом у периодици и издаваштву. Тако су Милета Аћимовић Ивков, Јана Алексић, Марко Вврамовић, Владан Бајчета, Стеван Брадић, Зоран Берић, Милена Ђорђијевић, Владимир Гвозден, Енес Халиловић, Слађана Илић, Александар Лаковић, Јелена Маришевић Балаћ, Жарко Миленковић, Јелена Панић Мараш, Михајло Пантић, Марко Паовица, Срђан Срдич, Бошко Томашевић и Јасмина Врбавац. У овом броју објављена је и исцрпна библиографија „Домета“ 2014-2024 коју је приредила Марина Брња, библиотекарка Градске библиотеке.

О сликама које могу да разбију самоћу

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Милан Р. Симић

Учење

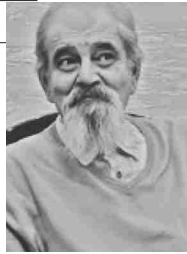
Учити се како вагати мисли; како користити тешке мисли; како се ослобађати бескорисних и лаких мисли. Учити се размишљању, покорити се филозофији, остати изван наметнутих религиозних закључака. Бити филозоф по личној потреби. Да се смејеш мислицима, да се мислици не смеју теби. Створи мисаони крик који те води. Сиоран је створио мисаони крик.

Представа о животу

Сви имамо своју представу о животу. Скоро да ме се и не тиче ваша представа о животу. Да ли се вас тиче моја представа о животу? Дваесет први век, век отуђења, „човекове змијске логике“ и потпуно „раздвајања“ наших представа о животу.

Светлост која још увек траје

Шта доказује Светлост која (још увек) постоји? Да ли је Светлост доказ нашег (Не)постојања, или је по-

следњи доказ „Ничеовог Бога“? Ако јесте Светлост последњи доказ „Ничеовог Бога“, и јесте наша реч доказ, и јесте наше Непостојање доказ, ако је тако: ма колико ме уверавали да Светлост не постоји, остаћу наиван све верујући у њено Постојање!

Књижевне заповести

Не плагирај.

Не пиши више него што прочиташ.

Ако се не бавиш писањем, нека твој живот пише роман.

Слави књижевност и нека то буде једина твоја слава.

Надмаши свог Учитеља, буди Учитељ ученику који је кадар да надмаши тебе.

Нека твоје књиге негују читалачка памћења.

Ако си писац и књижевни критичар, не покушавај да их мириш у себи. Никада их нећеш помирити.

Немој само да се дивиш успешнијима од себе, надмаши их.

Књижевност ће ти одузети много од живота, али видећеш.

На крају, даће твој животу више од онога што је узела.

Напиши књигу којом ћеш успешно завршити додељену мисију.

О сликама које...

...Јер, издвојене, савршене и непокретне/ Сlike могу да разбију самоћу... (Вилијем Батлер Јејтс, Месечеве мене). Иако је песник на неке друге слике мислио, питам вас. Да ли и слика предака, која вас строго посматра са зида, разбија вашу самоћу? Не, моју самоћу не може да разбије ни слика предака а која јесте издвојена, савршена (јер, лик на њој остварен је до краја), и јесте непокретна слика у вечности. Све је непокретно у вечности. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Нова књижевна ангелологија

„Анђели у књижевности: зборник радова“, уредник Милан Громовић (Филозофски факултет УНС, Издаваштво „Битије“, 2023)

Пише: Сања Перић

Тематски зборник са прошлогодишњег научног скупа о анђелима у Новом Саду представља прву монографску публикацију са ангелолошким истраживањима српске и светске књижевности у Србији. Уколико пре објављивања зборника ангелолошка проучавања код нас „нису била на завидном нивоу“, сада је слика значајно промењена: двадесет и два рада у зборнику, подељена у три тематске целине, сведоче о широком истраживачком замаху и интензивном развоју домаће ангелологије. Уметност је од анђела црпела неке од најзбудљивијих књижевних, музичких и ликовних визија, а данас, у спајању њихове потрошне и популарне вредности, они фигурирају као део савременог анђеоског фолклора. Да је сама идеја о анђелима изразито подстицајна и узбудљива, а њихов семиотички потенцијал ни најмање исцрпљен и потрошен, показују разнолика интердисциплинарна истраживања у међународном зборнику *Анђели у књижевности*.

Први део носи назив „Ангелологија хришћанског, барокног, епског“. Рад Наташе Половине о анђелима у делу Димитрија Кантакузина отвара зборник и поставља тон осталим тумачењима: универзалност анђела представља део општег људског искуства у књижевности која остаје блиска савременом читаоцу, чак и када потиче из средњег века. У научном смислу посебно је драгоцен допринос у одређивању различитих типологија: Миљивој Бајшански даје типологију анђела/светитеља у епској народној поезији, Јелена Маришевић Балаћ и Владимир Папић нуде типологију трансжанровског приказа анђела у српском бароку, док Исидора Ана Стамболић даје преглед анђела у српским средњовековним апокрифима. Ђорђе Ђурђевић, наш први ангелолог, пружа синтезу књижевне ангелологије у контексту теопетских истраживања. Идентитет анђела, као двоструко наслојеног знака, подједнако зависи и од теологије и од поетике, а овај међуоднос испитује Николина Хавран у химнографским портретима Светог Саве и Светог Петра Коришког. У раду Милорада Дурутовића пронађена је дело *Луча микрокосма* показује како ангелолошка читања подстичу и нова ишчитавања каноно. Драгољуб Перић

осветљава епску формулу „Ал’ из цркве нешто проговара“, занимљиву и интригантну у контексту обзнане онострано.

„Поетска ангелологија“ назив је друге целине у којој се актуелност и привлачност поезије Васка Попе и Бранка Миљковића огледа и у преклапањима истраживачких перспектива: Марко Радуловић се бави фигуром анђела у послератном модернизму Васка Попе и Ивана В. Лалића, док Добривоје Станојевић анализира анђеле и привиђења у Попиној поезији. Интертекстуалност поезије Бранка Миљковића и Рилкеа тема је ангелолошког читања Слађане Миленковић, док Милица Миленковић анализира српске средњовековне фреске у песмама Светислава Мандића и Бранка Миљковића. Новица Тадић један је од најзанимљивијих песника за критичаре и научнике млађе генерације, што показује и рад Жарка Миленковића о његовом необичном крилатим бићима. Радови Милана Громовића о Слободану Ракићу потврђују обновљено интересовање за овог песника, а вишегодишња посвећеност Растка Лончара у правцу реактуелизације дела Сибета Миличића даје резултате и у овом зборнику. Мање је познат Никанор Пара, којим се у контексту десакрализације анђеоског бави Антоније Симић. Методолошки и стилски веома различити, сви радови су вредносно уједначени и усмерени на засенчене делове наше поетске традиције.

Три рада у „Ангелологији прозе“ откривају Горана Петровића као једног од *нових анђела* српске књижевности. Да није реч о некаком помодном интересовању, више меморијалног него научног карактера, доказују тумачења настала месецима пре његове смрти. Јелена Младеновић анализира његове анђеле у приповеци и на филму, Биљана Турањанин Николопулос тумачи његово кино-новелу, а Драгана Смиљанић испитује ангелолошки дискурс у роману *Опсада црква Светог Спаса*. У раду Крстине Рајић анђеоско постаје више од поетичког знака, постављајући темеље за тумачење поетике Борислава Радовића, док „Анђели Миленке Продановића“, у раду Дејана Ајдачића, опомињу и на данашње анђеоске кич-профанације. Зборник *Анђели у књижевности*, са исцрпним списком ангелолошке литературе на крају, представља важан заокрет у досадашњим проучавањима ове тематике, који не допушта да се значај, узвишеност и чистота анђеоске фигуре сведе на прост и унижени знак. ■

Summa

Радослав Петковић

дакле тај Витезовић, поверљиви историчар Двора, стао се позивати на Мавра Орбина, Иштванфија, Бонфинија доказујући му да нико од њих није знао за те синове деспота Ђурђа Смедеревца, Лазара и Гргура Бранковића на које се он позива као сопствене претке,

а нико за њих није чуо, казао је Витезовић, из простог разлога што их никада није ни било;

о Витезовићу је он сам знао понешто, да се упињао да докаже како је потомак некакве угледне и древне племићке породице Ritter из Алзаса, а да му је заправо предак неки подофицир који је, својевремено, у бици код Клиса, спасао свога генерала те зато био награђен официрским чином и нижим племством, свако је у Бечу знао ту причу и подсмевао се Витезовићевим напорима да докаже племићку древност своје породице, и сада се нашао тај тип да доказује како он није потомак илирских деспота и то служећи се Орбинијем и неким мађарским хроничарима које је он знао много боље,

то што код њих нема помена о неким од мојих предака, а ми се, казао му је, нипошто није доказ да њих није ни било, толико ствари постоји на овом свету о којима наша памет не зна ништа, па опет оне зато нимало мање не постоје, а ако код њих помена уистину и нема, што ме, признајем, чуди од тако врских и учених људи, постоје хронике и летописи у којима о свему томе података и повести више него да има;

Витезовић му је на то затражио да види те непознате хронике и летописе, дођите код мене, а ми се, те их читајте до миле воље; ја сам дипломе које ми је сам наш цар, Леополд, издао, дао секретару грофа Лудвига Баденског, када су ме хапсили у Клауду, па ми их до дана данашњег не повратише, сам велики Бог зна колико сам их пута тражио, од тада ништа никоме, својеволно, не дајем у руке;

на томе је и остало, а Павао Ritter Витезовић је, касније, постао интимус патријарха Чарнојевића који је и сам, у пола гласа, тамо где је могао и смео, протурао да је његово деспотско порекло у најмању руку сумњиво, као да га лично, својеручно, није потврдио граматом од маја 1688. године, још док је столовао у Пећи, пре него што ће пред Турцима побећи под царску заштиту,

постојала је ту некаква тајна;

у сестрићевом погледу пуном неповерења и у незнању Бонфинија и Орбинија – што се патријарха тиче њему није веровао и био је сигуран у Чарнојевићеву способност да сасвим свесно лаже у жељи да за себе задржи не само духовну већ и световну власт над Србима, која, иначе, припада деспоту и наследнику деспота, али су и очи часних људи биле често као омађијане, прекривене копреном,

ту тајну је, чинило му се, почео назирати – а и њено разрешење – још оног дана када се, са неких двадесет година, у позну

јесен 1665. спуштао од Једрена за Истанбул, Константинополис или Цариград – колико имена за један град,

у хладном али сунчаном дану блеснуло је нешто изазвавши бол у очима, запрепашћење, мада је трен касније знао да је први пут у животу угледао море,

оно се пробило – кроз сенку планина низ које су се спуштали, као што ће се касније пробијати, кроз сенку тренутка који траје, сви они гласови, призори и ликови прошлости тражећи од њега да их забележи, опише, исприча али дајући му знак којим путем треба запутити свој живот,

не онако једноставно како већина људи живи, прихватајући прву слику ствари које их окружују као њихов прави лик, нимало не сумњајући да се иза њега крију бројни слојеви друкчијих боја и облика до којих треба тек доспети, а који заправо јесу истински свет,

јер, оно што многи називају истинским светом само је привид, тренутна игра сенки, као што се весло зароњено у морску воду чини преломљеним а опет моћно покреће чамац ругајући се обмани ока,

у дубоким и мрачним слојевима крије се истина о свету и истина о сваком од нас, а велика је храброст потребна да се зарони да би се она потражила, а када човек изрони са том причом из дубина и исприча је онима који се држе искључиво површине, задовољни обманом ока коју носи преламање слике у води, сусрећу га и неверица и бес и мржња, зато је у Хебу умро Валенштајн, и зато ће умрети овде и он

и никада више неће видети море, наравно, неће га видети само на тај начин на који људи убицајено схватају ствари и свет, јер видеће га сваки пут када то пожели и затвори очи, као што може видети и лица оних којих више нема, мајке, њено укочено лице великих очију, заоденуто калуђеричком ризом, лице под камилавком брата умрлог у Апафијевом затвору, чак и лица самог Апафија и цара Леополда, мада му до ових виђења није посебно стало,

обрадовала га је, својевремено, вест о смрти кнеза Апафија, убице његовог брата, али му вест о смрти цара Леополда није донела никакво задовољство,

помислио је, само, да ће он за разлику од Валенштајна надживети цара који га је заточио, али да то и није превише важно, није важно, јер смрт ће доћи, пре или касније, никада много касније, никада довољно касно, да умири све што мрда овим светом, никога нисмо надживели, осим за занемарљиво кратак трен, то нам не даје никаквог разлога да се победнички осећамо и важно је нешто сасвим друго, важно је умеће да у залпетој, густој шуми човек пронађе скривени знак који га упућује правим путем – који шуму претвара у врт – на основу којег ће спознати истину света, своју најдубљу истину, и неће је више бркати са привидом који већина људи држи за стварност и једном па заувек даће му сву мудрост и снагу неопходну

да својој судбини каже не.

ЗАШТО ЧИТАТИ РАДОСЛАВА ПЕТКОВИЋА

Да ли је све тек зиданица на песку?

Нина Живковић

Тужна вест о одласку писца и овог, као и сваког пута мисао води ка чувеној идеји, односно нади да не постоји смрт већ само сеобе.

Сагласја у прози Милоша Црњанског и Радослава Петковића вишеструка су, али је управо приповедање о непрекидном, а често скривеним, токовима и трансформацијама судбина и збивања једно од најважнијих међу њима. Мисао о преображајима неминовно је повезана са оном о континуитету, па у том контексту ваља приметити да је континуитет идеја и мотивско-тематских преокупација значајна одлика прозе Радослава Петковића, писца који је, сасвим несумњиво, својим књижевним опусом – романима, приповеткама и есејима – обогатио и оплеменио (савремену) српску књижевност.

Од прве објављене књиге – *Пута у Двиград* из 1979. године – Радослав Петковић је међу писцима првог таласа постмодернизма био препознат као аутор који се на изврстан начин од других разликује по својој наклоности ка дужој, односно рома-

неској форми. У поменутом стремљењу ка роману огледа се намера да се свет обухвати речима, да се и у времену наглашеног плуралитета и релативизације трага за смислом и истином. Писац хомерског дара је, свестан бесмисла са којим се човек у контексту овоземаљског, историјског постојања често суочава, трагао за могућношћу фикционалног обликовања реда и поретка, што се може повезати са жељом да се осмисли хаос егзистенције.

Стваралаштво Радослава Петковића открива замке, али и лепоту и неопходност имажинације, која сведочи о настојању да се кроз текст и писмо постојање превреднује, док је трагичност тог пркосног напора повезана са идејом да он неминовно призива управо оно са чиме се суочава и што жели да превлада.

Уз оправдани и опрезни скептицизам у погледу моћи фикције да поправи свет, Петковић је ипак настојао да одреди природу односа између света/историје и књижевног стваралаштва, и једном приликом закључио да књижевност свет не може

учинити бољим на очигледан, конкретан начин, али да нам може помоћи да га боље разумемо и лакше поднесемо.

Књижевност, односно уметност уопште, према пишевом мишљењу, јесте суверени и аутономни простор фантастичног преображаја у оквиру којег се може превазићи и изменити окрутност историјског механизма – за разлику од „велике историје“ стваралаштво пружа шансу да се сведочи и приповеда о појединачним трагичним судбинама, али и да се оне, на изврстан начин, измене.

Непоречива егзистенцијална чињеница јесте осуђеност човека на неочекивану превртљивост субдине и на зло, јер је оно свуда око њега, најжалост и у њему самом, о чему Петковићева проза сведочи. Али чак и ако уметност речи не може да човека од њега заштити, ту је да буде путоказ, и то онај најплементији јер, према пишевим речима, човека упозорава да сам не оде предалеко на путу зла.

Дела Радослава Петковића сведоче о племенитом напору да се трага за начином на који би се превазишле све про-

НАГРАДА „НЕБОЈША ДЕВЕТАК“

Као соко

Емсуре Хамзић

Као соко, усправне и подигнуте главе,
Поносно ступаш и ти, заборавивши
Да ти је покисло перје, и да више
На очерупану кокош,
него на себе, личиш.

Али баш то што се не спушташ
ни за педаљ
Изазива у другима чудно осећање
Које их нагони да те поштују,
А можда, и потајно се диве,
И да те виде као да си
под пуним перјаним арсеналом,
Раширених крила,
на висинама соколовим.

И кликћеш да одјекују брда и долине!

Конкурс за награду „Др Шпиро Матијевић“

● Расписан је конкурс за књижевну награду „Др Шпиро Матијевић“, основану у знак сећања на трагично страдао књижевника и универзитетског професора. Пријаве ће се примати до 31. децембра 2024, а за награду могу да конкуришу писци, који стварају на српском језику, с првим издањима књижевних дела најразличитијих жанрова, објављеним током 2024. Награда, коју додељује Фондација „Др Шпиро Матијевић“, састоји се од повеље, новчане награде од 15.000 евра и реиздања изабраног дела. Подсетимо, досадашњи лауреати овог вредног књижевног признања су Матија Бећковић, Ђорђо Сладоје, Милован Данојлић, Веселин Марковић, Јован Делић, Гојко Ђого и Владимир Пишталло.

Писац је то хомерског дара...

тивречности људског постојања, а да се оне том приликом не прикрију већ представе и објасне. Чак и ако нам често изгледа да су овоземаљска егзистенција и истрија суштински обележене неком скривеном, а надређеном и суровом бесмисленом игром, треба истрајати у непоколебљивом трагању за коначним смислом. Целокупни опус Радослава Петковића сведочи управо о таквом, истрајном напору, који опстаје чак и онда када преовлада уверење да се смисао и суштинска егзистенцијална истина не могу спознати.

За Радослава Петковића је књижевно стваралаштво представљало увек нову шансу да се проговори „о сваком ко не жуди за петнаест минута славе већ за петнаест столећа памћења“. Пишевом опусу је, сасвим несумњиво, лепотом приповедања, готово невероватном количним знања у њега утканом, особеношћу ликова и догађаја, разумевањем за све слабости људске душе, суптилним спојем ироније и наде, без икакве сумње, заслужио жуђена „сталећа памћења“. ■

НАДРЕАЛИЗАМ: ПОШТЕНО, ОЗБИЉНО И СЛОБОДНО

Проветравање

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

У осврту на дадаистичке активности, у тексту Водник дадаистичке чете објављеном почетком 1931, Драган Алексић је запазио како су (још пре десет година) "У саксијама београдских „шауфенстера" ницале су семенке Марка Ристића, Дуде Тимотијевића, Александра Вуча, Милана Дединца и Саше Дерока. Кроз топличку коконску завесу ишчаурило се Раде Драинац из пастирског Радојка Јовановића; поштанско дете Душан Јерковић чупао је помало дада-браду. Ускоро је брада морала са свих страна да се чупка да би сваком пала по која длака." Алексић се и у наставку овог псеудоаутобиографског текста бавио поштом дадаизма у Србији, чије сумирање ових дана можемо да видимо на изложби под називом „Активитет: 100 година надреализма" у Музеју савремене уметности у Београду.

Изложба је део светског обележавања стогодишњице ступања надреализма на светску авангардну сцену, односно објављивања првог Манифеста надреализма Андре Бретона,

Ване Бор: Манифесто

како и првих публикација и активности београдског надреалистичког круга у јесен 1924. године, а представља резултат двогодишњег истраживања и контекстуализације тима који чини ауторка концепта, кустоскиња Сања Бахун (професорка и деканка Факултета уметности и хуманистичких наука Универзитета у Есексу), као и кустоскиња Александре Мирчић, Уне Поповић и Жаклине Ратковић (МСУБ).

У оквиру пројекта обележавања стогодишњице надреализма, планира се и представљање радова Милене Павловић Барили као најкомплексније наше уметнице чије се дело везује за надреализам (МСУБ – 9. новембар), те изложба надреалистичке фотографије у Музеју примењене уметности у Београду. У оквиру саме поставке, приказана је и досадашња хронологија представљања видова надреалистичке авангардне праксе, а саму потребу да се надреализам поново прикаже, оснажио је и цитат изјаве Коче Поповића: „Свако проветравање одређених тема из прошлости, ако се обавља поштено, озбиљно и слободно, добро је дошло. С једне стране, изложба је „поштено, озбиљно и слободно“ обухватила различите видове надреалистичког манифестовања, омогућавајући пре свега видљивост за домаћу, а потом и за светску публику, све полазећи од најтежег и кључног питања: како излагати надреализам. Издвајајући области у којима је надреалистичка пракса код нас дошла до изражаја, поставка

започиње прилозима штампаних издања, као што су ревије „Сведочанства" и „Путеви" или серијал „Надреализам данас и овде", те издање „Немогуће". Такав почетак поставке наговештава досадашње преовлађујуће схватање надреализма као превасходно литерарног покрета, али истовремено уводи и кључна имена којима се у даљем току изложба бави: Марка Ристића, Александра Вуча, Ђорђа Костића, Ванета Бора, Милана Дединца, Оскара Давича, Душана Матића, Ђорђа Јовановића, Радета Драинца, Кочу Поповића и још неколицину других, који су до 1932. године, када се гаси надреалистички покрет код нас, били предводници, тумачи и протагонисти збивања.

Већина њих је и након те године наставила с различитим ликовним деловањем, али сам

најактивнији период обухватио је различите облике надстварности, као што су сан, игра, покретне слике, деколонизација, револуција, мотив зида, а у саму изложбу укључен је и сегмент децелерације и стваралаштва и стваралаштва за децу, те приказ међународне размене литерарног и визуелног материјала међу ауторима. Обиман визуелни материјал који

до сада није био излаган, односи се на ликовне радове Стевана Живадиновића (Ванета Бора), Ђорђа Костића, Душана Матића, Оскара Давича, Радојке Ное Живановића и других, углавном радове на папиру извођене у разноврсним медијима те у виду колажа и различитим надреалистичким поступцима, али и објекте, инсталације, групна остварења или мултимедијалне радове. Упркос авангардном профилу теме, ликовни радови су приказани углавном на класичан начин, урамљени и опремљени легендама, што би се могло схватити као својеврстан вид контекстуализације авангардне уметности у музејски миље. С друге стране, поставка је обухватила и продужено деловање надреализма код нас и у свету, што показују радови Душана Оташевића, Владана Радовановића, Јована Бјелића, Миљенка Станчића, Станета Крегара, као и светски познатих аутора попут Пикаса, Макса Ернста или Хуана Мироа. На тај начин, спојено је „нихово" и „наше" време као доказ о латентном егзистирању и виталности визуелних премиса надреализма и континуитету који подлеже променама, али се не прекида. ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Пуна шума лажи

Пише: Владимир Црњански

Филм „Изолација" говори о томе шта се дешава када се ступи на колосек лажи, а тешка машинерија захуктале композиције незаустављиво јури ка провалији. Ко је склон поређењу и анализи, лако ће у целој, сасвим вероватној причи препознати критички ароматизовану метафору актуелног друштва спектакла у служби тоталитарне екранократије. Но, критички ангажман свакако није главна интенција овог остварења солидних домета, већ је пре добар алиби, чак и чврст оквир за убедљив српски психолошки трилер са елементима хорора.

Од овог места, ко жели да погледа филм, треба да одустане од даљег читања текста јер ће се неминуовно суочити са детаљима приче, чиме би могао да наруши чар сопствене премијерне перцепције „Изолације".

„Изолација"; режија: Марко Бацковић; сценарио Марко Бацковић и Марко Јоцић; улоге: Милош Биковић, Милена Предић, Миодраг Мики Крстовић, Младен Андрејевић, Матеа Милосављевић, Марко Пантелић, Анђела Јовановић, Милутин Дапчевић и други; фотографија: Ђорђе Стојиљковић; монтажа: Наташа Пантић; сценографија: Сања Булат и Катарина Плавша; композитор: Никола Јеремић

Дакле, све почиње психијатријским вештачењем младог затвореника Јована (Милош Биковић), кроз које сазнајемо шта му се претходно догодило. А почело је тако што је као биолог добио посао из сопствених снова. У дубокој шуми задатак му је да у модерној осматрачници путем видео-надзора прати и снима шта се дешава у природи у кругу од осам километара. Свакодневно треба и да замени батерије на бројним камерама постављеним на стабла испрва чаробне шуме. Већ за 24 сата шума постаје чудна, а онда и језива. Не по себи, већ по ономе што се у њој збива. А невоље и у природи, у највећем броју случајева, потичу од самог човека, па тако и Јован на екранима, а и уживо, запажа кретање чудне маскиране прилике. Сусреће локалца (Мики Крстовић), који подгрева његова узнемирујућа запажања о уљезу, а кад се враћа у осматрачницу, закључана врата затиче отворена. Ноћ је време за језиве звуке и Јованове кошмаре, што на јави, што у сну. Узгред, и послодавци се не понашају баш сасвим нормално – са Јованом комуницирају само преко сателитског телефона, који некад и не ради, док човек који га је довео није баш расположен да се у шуми задржава више него што мора, па одјурити без објашњења. Кад почне да наилази и на лешеве који нестaju, Јован је доведен до изbezељивања... И тада сазнаје да је у инверзном, „Трумановом шоу" – хорор ријалитију „Изолација", који одушевљеном гледалишту показује „где су границе људског страха". А оне,

када се стално померају, буде инстинкт самоодржања, за који није битно јесу ли замућене, да ли је нешто стварно или фињгирано. Тако жртва телевизијске стварности, сада звезда ријалитија која остаје заувек онеспособљена да паклено осмишљену игру различи од стварности, постаје и убица. Да ипак помогне, а заправо ствар учини још језивијом, ту је медијски могућ налик једном овдашњем, који Јовану нуди да бира између пропасти одустајања или „спасања" у наставку учествовања у „Изолацији". Како отворени крај сугерише, тој игри нема краја, ни по цену нових стварних жртава, а

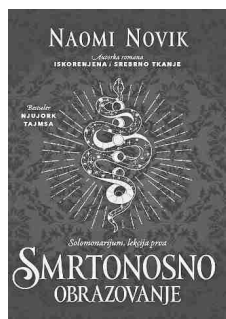
зарад доброг гледалачког рејтинга и пратеће енормне зараде.

Како у сценаристичком предлошку, тако и у његовој реализацији, аутори су се својски потрудили да испуне све захтеве жанра, али клишеима додајући нешто од оригиналности, доследно и прецизно развијајући и мотив гаслајтнинга – психичког злостављања у чијим је темељима намера да се нечијим животом и емоцијама управља зарад само својих циљева.

У готово две трећине филма, драматуршким економисањем остварена је растућа тензија, док је антиклимакс дат у неколико фаза, а наступа разоткривањем ријалити шоуа и његове позадине. То је у односу на претходни шумски сегмент филма можда и мање убедљив део „Изолације". Ужас специфичног телевизијског бектраунда дат је донекле претерано извештачено, театарлно и кичасто, што јесте блиско реалности, али умањује поенту и мрачну слику опасног мастермајнда ријалити ужаса.

Милош Биковић је остварио сугестивну улогу наштави праву меру за тумачење лика који је изложен својеврсној тортури, али и спреман да делује, док игра остатка глумачке екипе углавном коректно испуњава добро им постављене задатке. „Изолација" је вредна гледања и зато што је у свим сегментима добро спакован филм, чија је прича усклађена са расположивим продукционим условима, што се у домаћој кинематографији понекад пренебрегава. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Смртоносно образовање

Наоми Новик
Чаробна књига, 2024.

„У мору често крајње формулаичних књига фантастике које излазе сваке године, „Смртоносно образовање" Наоми Новик истиче се као вредан покушај ауторке да пробије из окоштаних калупа понекад уморног жанра. „Смртоносно образовање" је крајње откачено читање приче о магијској школи – у свету Новикове, ученици талентовани за чини долазе у Соломонаријум, зграду-лабиринт изграђену усред ништавила, где покушавају да преживе до матуре. Пошто млади магови у пубертету привлаче својим моћима најгора чудовишта, једино решење је да се сви у најранијим годинама окупе у школи где ће им заједничке шансе за преживљавање бити веће. Те шансе и даље нису нарочито високе – главна јунакиња Ела пре спавања мора добро да провери све мрачне кутке у соби (свој орман је прерадила у полице, пошто је опасно имати намештај који има затворен простор и дно), обавезно мора да закључа врата да јој не би упало неко од чудовишта која ноћом лутају ходницима, или неки ђак, можда будући мрачни маг, који се намерио на њену собу, и који би је могао изгурати кроз прозор у ништавило. У школи нема учитеља (постоје само бесконачне књиге), нити икога

Реч критике

другог сем ученика – зато је прављење доброг савезништва са талентованим или утицајним ђацима питање живота или смрти.

Наоми Новик са својим сплетом некада сувише детаљно, некада намерно нејасно изнетих правила магије и преживљавања повремено подсећа на Лукјањенка са његовим усамљеним чаробницима који владају компликованим гестовима, увек на корак од смрти. С друге стране, њена јунакиња изопштеница, са посебним даром за убијање који не жели да користи, евоцира чувеног Ендера Орсона Скота Карда, и његове авантуре док покушава да заснује стратегије преживљавања у бруталној школи, склапајући успут неочекивана пријатељства. У сваком случају, Новикова поставља маштовит концепт као замајач свог романа – њега не чини само Соломонаријум, већ и занимљива карактеризације заинађене протагонисткиње која активно покушава да не постане мрачна чаробница као што јој судбина налаже – и мада је штета што се није дуже задржавала на атмосфери школе (роман је писан из крајње прагматичке наративне позиције бесне главне јунакиње), и даље поентира са већином својих крајње забавних идеја.

Настаја Писарев

Цитат

А шта је са мном, питате се, коју је већ спасао, и то не једном, већ двапут? Баш зато морам да га се решим. Он је разнео лабораторију за алхемију прошле године када се борио са оном химером. Морала сам да се ископавам из шута док је он трчао у круг и млатио њен реп који је сипао ватру. А и ждерач душа није био у мојој соби ни пет секунди када је он нахрупио на врата: сигурно га је био гонио у стопу, вероватно га је јурило низ ходник. Створ је само улетео у моју собу тражећи спас.

Али коме ја то да објасним?